

SLOVENSKA UMETNOST V ZAGREBU

K. DOBIDA

Od vseh letošnjih prireditev naših upodablajočih umetnikov je bila gotovo najpomembnejša razstava sodobne slovenske likovne umetnosti, ki jo je priredil ljubljanski Klub neodvisnih slovenskih likovnih umetnikov v Zagrebu v začetku septembra. Dasi je sprva nameraval Klub neodvisnih prirediti v Zagrebu samo navadno klubsko razstavo, je ta zaradi mnogoštevilne udeležbe članov in vrednosti razstavljenih del preko obsega skromne umetnostne prireditve zrasla v pravo kulturno manifestacijo slovensko-hrvatskega duhovnega sodelovanja. To je pokazal že izredno topli sprejem naših razstavljalcev ob otvoritvi razstave, zadovoljivi obisk in dovolj ugodni gmotni odziv zagrebške javnosti, še bolj pa simpatična pozornost strokovnega tiska. Po dolgem času so slovenski oblikujoči umetniki dosegli v Zagrebu resničen, zavidanja vreden uspeh.

Razstave se je udeležilo dvanajst klubovih članov, od teh trije kiparji. Le-ti so razstavili svoja dela v visoki osrednji, plastiki namenjeni in za ta namen zelo prikladni okrogli dvorani novega umetniškega doma v Zagrebu, slikarji so pa zavzeli precejšen del zgornjih prostorov, ki so v obliki širokega hodnika v krogu razporejeni okrog osrednje avle. Ti zgornji prostori so za razstavljanje malo primerni, ker jih je treba s stenami oddeliti v manjše razdelke, preglednost pa motijo ukrivljene stene. Na spodnjem hodniku so bile razstavljene risbe in grafika. Razstavljalci so pokazali dela iz zadnjih let, nekateri celo do šest let nazaj, drugi pa le novejša, samo poslednjih del pa ni poslal nihče. Tako je razstava nudila možnost pregledati razvoj in napredek posameznikov in postala s tem nekak splošen pregled ustvarjanja tega stremečega pokolenja mladih umetnikov. Ljubljančanom je bilo marsikatero delo že znano z domačih razstav, vendar je na ti prireditvi zaradi večjega izbora in s tem združene večje preglednosti dobilo značaj in pomembnost novega.

Morda je bilo na razstavi najbolj enotno in najkrepkeje podano delo Staneta Kregarja, ki je pokazal mimo zbirke risb lepo število slik od svojih početkov do zadnjega časa. Pot ga vodi od dekorativno sicer prav zanimivih, motivno pa prisiljenih in intelektualno skonstruiranih surrealističnih kompozicij do tonsko skladno ubranih portretov in kompozicij iz poslednje dobe, kjer se kažejo vse njegove čisto slikarske vrline v polnem razmahu. Velik je razvoj od docela irrealne Fantazije na terasi ali od sicer nekoliko predelane, močno literarno vplivane Salome do že mnogo bolj konkretnih Romarjev, katerim sledi samo še rahlo na prvotno maniro spominjajoča Sonata, deloma že čustveno nadahnjena, močno dekorativna žanrska kompozicija treh ženskih postav brez prave telesnosti. Od tod je komaj še nekaj korakov do samo še slikarskih Tihožitij, do barvno pretehtanega in kompozicijsko strnjene Počivajočega dekleta in raznih ženskih portretov, kjer že ni več sledu o pripovednosti. Posamezni od teh predstavljajo Kregarja kot slikarja z izrazitim smislom za čisto barvno kulturo in velikim okusom. Ni čudno, da je s svojo zbirko, vsaj če izvamemo slike iz prve dobe, dosegel pri zagrebški kritiki nesporno priznanje, ki ga tudi res zasluži.

Prav ugodno je bila sestavljena tudi zbirka olj Franceta Pavlovca. Razstavljene lirično nastrojene pokrajine in nekatera žlahtna tihožitja so razgrnila pred gledalci vso lestvico njegove pisane palete. Vso Pavlovčevo nežnost, s katero tako toplo in iskreno dojema pokrajino, in veliko tehnično znanje so

razodevale razstavljenе slike, med katerimi je bila najboljša sveža Zimska pokrajina in nekam romantično podani Motiv iz Gameljnov. Tudi njegove Rože so dokaz velikega znanja. Čudno je, da Pavlovec, ki si je ustvaril tako rekoč že lasten slog, in našel med Slovenci celo vrsto posnemalcev, ni dosegel pričakovanega odziva v Zagrebu, kjer so posamezniki videli v njegovih slikah vpliv krepke Becičeve umetnosti. Zdi se, da je ostala tem opazovalcem skrita čustvena globina in poetičnost Pavlovčevih kompozicij in pa njegova tako svojska tehnika.

Maksim Sedej je imel ravno ob času zagrebške razstave svoja najboljša dela na beneški Biennali, kamor je bil povabljen kot edini Slovenec. Tako se je mogel udeležiti razstave le s tem, kar mu je bilo ravno pri roki. Bile so to deloma starejše slike, več risb, gvašev in lesorezov iz Mrzelove knjige Bog v Trbovljah. Med oljnimi slikami jih je bilo nekaj tudi prav iz zadnjega časa, tako da je bil pregled njegovega dela — vsaj razvojno — vseeno še dosti popoln. Seveda bi bil lahko bolje in pravilneje zastopan, če bi bil mogel pokazati tudi slike, ki so bile v Benetkah. Od starejših je bila razstavljena znana kompozicija Atelje in čustveno topli Interieur. Od novih je bila po smeli barvni kompoziciji gotovo najboljša podoba sinje oblečene dame pred zelenjem. Ta odlični portret na prostem sodi gotovo med slikarsko najbolj dognana in popolna dela, kar jih je Sedej doslej ustvaril. Spominja prav narahlo na različne francoske koloriste iz komaj minule dobe, je pa obenem tako Sedejev, da bi ga ne mogel zatajiti. Tudi Kompozicija iz življenja komediantov je značilna za umetnika, ki poleg intimnih prizorov iz tihega družinskega življenja s posebnim zanimanjem in redkim znanjem goji figuralno kompozicijo, pri čemer prav nič ne zanemarja barvnega studija. Maksim Sedej je že izdelana, v sebi zaokrožena osebnost, ki ima jasno usmerjeno hotenje in trdno določene cilje, katerim se vse bolj približuje. Na zagrebški razstavi je dosegel upravičeno popoln uspeh.

Lepo zaokroženo zbirko je razstavil Francè Mihelič. Del zagrebške kritike je temu davnemu Brueghelovemu potomcu oponašal Hegedušiča, dasi bi se ob točnejšem opazovanju izkazalo, da je ta sličnost le navidezna in še to le bolj v izbiri motivov. Če pomislimo, da od Ptujskega polja in Haloz do hrvatske Podravine ni daleč, postane tudi to umljivo. Vendar je med obema navzlic vnanji podobnosti bistvena razlika. Medtem ko je Hegedušič izrazit naturalist in v osnovi pesimistično nastrojen, tako da so premnoga njegova dela le groteskno pretirane, a vendar povsem realistične podobe revnega življenja hrvatskega kmeta in hkrati hude obtožbe, je Miheličeva umetnost docela drugačna. Njegovo gledanje na svet, ki se navzlic nekim konkretnim življenjskim prvinam zdi daleč odmaknjen od resničnosti, je dvignjeno nad realnost, tako da so njegove slike mnogokrat kakor bajke o nekem sanjskem, prividnem svetu. Miheličeve podobe samotnih vaških krčem in zapuščenih kmečkih domov so polne resnične poetičnosti, ki ta žalostni svet umetniško presnavlja in ožarja z nadresničnostno lepoto. Njegova dela so brez sleherne tendence, po njih je razgrnjena žalost, ne pesimizem, so izraz čutečega, sočutnega umetnika brez postranskih misli. Izmed razstavljenih platen je bila deležna posebne pozornosti globoko impresivna studija za Mrtvega Kurenta, ki še prekaša izvršeno kompozicijo. Med haloškimi motivi je šlo prvo mesto Halozam v jeseni, resnično slikovitemu pogledu, med najboljše pa bi bilo prišteti Hišico ob vodi. Miheličeve risbe so enostavne, kaligrafsko čiste, pa vendar polne in zaokrožene. V njih je umetnikov značaj morda še točneje izražen.

Prav naglo se razvija Evgen Sajovic, ki je šele pravkar stopil pred javnost. Med pokrajinami, ki so po večini vse slikane v hladnih tonih, med katerimi prevladujejo modre in zelene barve, jih je nekaj, ki razodevajo velik slikarski smisel. Tak je na primer Mlin ali Domačija ob vodi, zlasti pa pogumno naslikana Zimska pokrajina, kjer je slikarsko navidez nezanimivi motiv res dovršeno izčrpan. Barvno je pa dosegel višek z Rumenum cvetjem v vazi pred sinjim ozadjem. Nelahko nalogo je obvladal z varno roko in resničnim okusom.

Nikolaj Omersa je poleg znanih platen poslal tudi nekaj novih del, ki so ga pokazala z nepoznane, res prikupne plati. Njegovo barvno tako skladno Jezero na Mljetu ali slikoviti Mali graben sta spominjala na najboljše francoske vzore, čeprav sta obe sliki dovolj izvorno pojmovani. V barvah prelivajoče se Barje, ki kaže daljno sorodnost s toplim razkošjem Jakopičeve palete, je menda višek dosedanjih njegovih naporov. Omersa je resen, tih delavec, ki dosledno zasleduje svojo pot.

Morda še največ povoljnih odmevov v zagrebškem tisku je izzval Zoran Mušič s svojimi dalmatinskimi pejzaži in že znanimi kolodvorskimi motivi. Njegovi gvaši so plod izrazite barvne kulture. Slikarjeva težnja po neposrednem podajanju mavričnih barv v trepetajočem ozračju ga pa pogostoma pripelje do golega artizma in skoro popolnega razkroja oblike, da ostane od predmeta le še prelivajoča se igra barv. Pri nekaterih motivih je s tem rafiniranim polaganjem barvnih lis drugo poleg druge dosegel resnično blesteče učinke, medtem ko drugod ostane pri poskusu in se delo ne dvigne preko stopnje koloristične skice, ki vzbuja vtisk monotonosti.

Da se je Zoran Didek z vnemo učil pri Beciću, je jasno izpričala tudi ta razstava, kar ni ostalo neopaženo. Značilna za tega impulzivnega slikarja je krepka, skoraj groba poteza čopiča, ki pastozno, v širokih ploskvah nanaša barvo na platno. Odtod marsikateri efekt, zlasti poudarjena plastika, toda več poglobljenosti in podrobnega studija bi delom močno koristilo. Pogumno naslikana glava krave je odličen primer te tehnike, medtem ko Mlini kažejo večjo predanost v barvni obdelavi in dosežejo zato tudi globlji uspeh.

Marij Pregelj je razstavil precej del, nekatera dovršena komaj pred razstavo. Zdi se, da mu iskanje pravega izraznega načina ne da priti do pomirjenja. Njegove zadnje kompozicije (figuralne kompozicije in tihožitja) so sicer tehnično zanimive, a nekam preveč razumsko konstruirane, pri tem premalo polne in zaključene. Neskladnost med visoko zastavljenim ciljem in doseženim uspehom jemlje slikarju voljo do končne dovršitve. Zato napravljajo slike vtisk nedovršenih osnutkov. Pregelj je samosvoj, borben značaj, ki se temperamentno poskuša v raznih smereh, kjer meri svoje nemale sile ob čisto slikarskih problemih, ki so jih pred njim reševali že nešteti slikarji. Kjer je bolj preprost in manj problematski, doseže iskren, krepki izraz (Zimska pokrajina, Sončnice, Pred zrcalom). Njegove risbe so zelo poučne za pravilno spoznanje njegovega umetniškega značaja.

Dasi so se udeležili razstave samo trije kiparji, so vendar skoro docela napolnili prostorno rotundo. Zunanji učinek bi bil seveda prodirnejši, če bi bila razstavljen večja dela in več kompozicij in če bi bile razstavljene plastike izdelane v plemenitem tvorivu. Tako pa so množica, razmeroma majhnih portretov in mavčevi odlitki pričali o naši revščini.

Zaključeno podobo svojega dela zadnjih petih let je pokazal Karel Putrich. Razen nekaterih že razstavljenih del, kakor so sijajni Ženski torzo (1939) in več pronicljivo izrazitih portretov, je pokazal tudi vrsto novih kipov,

ki so pa komaj mogli prekositi starejše, kakršen je na primer kar govoreči Portret gospodične (1939). Vsa Putrichova plastika je pričala o velikem znanju in strastnem stvariteljskem zanosu, ki vodi tega že dozorelega umetnika. Njegovi akti in portreti so prava zgolj telesna skulptura brez iskanja slikovitosti in prilagodljivosti sladkobnemu okusu občinstva. Značilna za njegove v masah pojmovane in preprosto obdelane stvaritve je resnobna trpkost, ki jim daje izraz do mogočnosti dvignjenega življenja. Putrichova plastika izžareva čar osebnosti.

Tudi Zdenko Kalin je v Zagrebu pokazal, da je dosegel že visoko stopnjo dovršenosti. Tudi njegova pot od Ženskega torza iz l. 1936 ali od sijajnega očetovega portreta do zadnjih del je dokaz zmagovito ustvarjajoče umetniške nature, ki se od početne impresionistične smeri razvija v še mestoma idealizujočo, a vendar vse bolj poglobljeno karakterizacijo. Nasproti Putrichu se zdi sicer njegova plastika malce manj trpka in stroga, tudi manj topla, manj osebna, ostane pa zmerom v mejah resnične umetnosti. Pokazal je razen portretov in aktov (slikovita Speča) tudi imenitno modeliranega Petelina, po katerem bi se dalo soditi, da tiči v Zdenku Kalinu velik talent za živalsko plastiko, ki jo pri nas po krivem zanemarjajo.

Niko Pirnat je bil zastopan komaj s tremi že znanimi starejšimi portreti, tako da njegov kiparski oevre ni bil ne dovolj, niti pravilno označen. Dobro individualizirane portretne glave so sicer mogle služiti v dokaz velike usposobljenosti za to kiparsko panogo, ki zahteva od umetnika tenkega smisla za zajetje značilnega in psihološko priostrenega, res prodirnega očesa. Obojega Pirnat ne pogrēša. Temu so bile za pričo njegove udarne in življenja polne jedko satirične risbe, namenjene za ilustracijo »Blaznega Kronosa 1940«.

V predgovoru okusno opremljenega kataloga poudarjajo razstavljalci svoje slovenstvo, naglašajo, da so se sicer učili oblikovanja v tujini, da pa v te izposojene oblike skušajo vlivati domačega izraza in svojim delom vdihniti lastnega duha, ki je produkt domače zemlje in dediščine davnih rodov. Ker je umetnikov značaj in osebnost tisto, kar daje tuji posodi šele živo vsebino, postanejo dela čutečih in iskrenih umetnikov, ki jih je vodila notranja nuja, navzlic izposojeni vnanjosti domača, slovenska. Če so umetniki močne osebnosti, bodo sčasoma tudi tuje oblike prilagodili svojim potrebam in prav po svoje podali novo podobo domače zemlje.

To mladi smatrajo, da je laže doseči v skupnosti. Zato nastopajo enotno, ne da bi se zato hoteli odreči različnostim, ki jih ločijo. Ne gre jim za uniformnost pojmovanja in oblikovanja, gre le za enotno stremljenje po skupnem cilju. Po impresionizmu se je pri nas prvič zbral enako elementaren krog umetnikov, ki se skušajo izživljati z barvo, ki odklanjajo vse idejne programe in hočejo ohraniti do okolice zgolj pristno čutni, pristno umetniški odnos.

Da so svoje hotenje do neke mere že dosegli, kaže soglasno priznanje zagrebškega tiska, ki dosledno poudarja njihov slovenski značaj kljub znanemu dejstvu, da so razen dveh (Kregarja in Putricha) vsi učenci zagrebške akademije. Prav tiste narodnostne značilnosti, ki jih mi iz premajhne distance ne opazimo, so tam ugotovili. Dasi jih še deloma zakriva tuja lupina, so izpod nje že vidne prvine samorodnega slovenskega duha. Vtisk razstave je bil nenavadno enoten, dasi so značaji udeležencev močno različni. Videti je, da so razstavljalci spoznali, da le delo zmaguje in da so neke absolutne vrednote v umetnosti. Pretirani kult individualizma je premagan, pred nami je kolektivno pojmovanje umetniškega ustvarjanja.

Kakor so zadnjo zimo slovenski in hrvaški književniki tako uspešno navezali že močno zrahljane kulturne stike, je tudi Klub neodvisnih s svojo zagrebško prireditvijo položil temelje novega, vse tesnejšega sodelovanja tudi v umetnosti. Naj bi tej prvi sledila še vrsta enako uspešnih prireditev, da bomo končno le prišli do trajnega vzajemnega spoznavanja in stalne izmenjave kulturnih dobrin med Ljubljano in Zagrebom. Mladi umetniki so storili pogumen korak in zmagali.

LJUBLJANSKA UMETNOSTNA SEZONA

K. DOBIDA

Letošnja umetnostna sezona v Ljubljani je nenavadno živahna, kakor da ne živimo v prav izjemnih časih in razmerah, tako da po številu prireditev dosega lansko, če je že ni prekosila. V Jakopičevem paviljonu se vse leto vrste razstava za razstavo, nekaj zaključenih kolektivnih razstav je priredila tudi nova Obersnelova galerija, posamezniki razstavljajo tudi v izložbah Kosovega salona v pasaži nebotičnika, večja slikarska razstava je bila tudi na jesenskem velesejmu. Izven Ljubljane so pa skupine in posamezniki razstavljali v raznih mestih, v Mariboru, Celju, Ptujju, Kranju in še drugod.

Še iz minulega je bila za nekaj dni v novo leto podaljšana razstava Lade. V paviljonu je nad dvajset članov tega kluba slovenskih likovnih umetnikov raznih smeri, od docela umirjenih pa do mlajših, ki še iščejo svojo mlajši, poleg Ferda Vesela in Ivana Zajca tudi Bara Remčeva, Karel Jakob, Tine Gorjup in kipar Edvard Salesin. Lada združuje veliko število oblikujočih umetnikov raznih smeri, od docela umirjenih pa do mlajših, ki še iščejo svojo podobo. Nekaj slučajno zbranih starejših Veselovih del je pokazalo tega mojstra v polni moči. Prav v teh malih pokrajinah in portretih se pokaže vsa velika osebnost tega mojstra, ki mu jih je v slovenskem slikarstvu malo enakih. Od ostalih razstavljalcev bi bilo posebej omeniti gosta Borivoja Stevanovića, člana beograjske Lade, ki je pokazal več prijaznih pokrajinskih motivov, naslikanih v solidni, malce starinski tehniki. Pokojni Francè Košir je bil zastopan z dvema oljnima slikama, ki sta prav dobro označevali tega ljubeznivega, tako prezgodaj umrlega slikarja. Prav dobro je bil zastopan Karel Jakob, ki je razstavil nekaj iskreno občutenih in večče naslikanih pokrajin od Mure. Videti je, da se bo mladi slikar razvil v krepkega umetnika. Slikarsko prav zanimiva so bila tihožitja Franceta Uršiča, ki so sicer nekam preprosto ubrana, toda okusno in spretno naslikana. Albert Sirk je z nekaterimi olji vnovič dokazal svojo nenavadno sposobnost za slikanje marin, Bruno Vavpotič se pa uvršča med najboljše naše akvareliste. Od kiparjev je bil prvič na razstavi Edvard Salesin, ki je pokazal dve portretni glavi, ki nista brez talenta. Drugi razstavljalci niso pokazali nič novega, posebnega.

V začetku januarja je v istem paviljonu razstavila kiparica Karla Bulovčeva, in sicer samo risbe, ki so predstavljale izključno portrete in figuralne kompozicije. Izvečine je bila upodobljena po ena oseba, redko dve, več sploh ne. Prav tako ni bilo nobene pokrajine, ne žanra, niti drugih kompozicij. Osnutek njenih risb je skoro stalno isti in enako preprost: pred svetlim ozadjem je v komaj označenem prostoru postavljena človeška postava ali samo glava, podana